

Legal Analysis of Earnings Management in Tehran Stock Exchange Listed Companies Using GMM Method

Tohid Kazemi^{*}

Assistant Professor, Accounting department, Faculty of Social Science and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran.

Abstract

Earnings management is influenced with environmental factors that can be theoretically analyzed by agency theory. From a legal perspective, agency dilemma represented with principal – agent problem. It can be in common ground with accounting. This problem causes to the moral hazard that can be raised in the form of information asymmetry via the relationship between manager and shareholders. Property rights protection is a manner to control the moral hazard. The purpose of this study is to examine the legal variables effect on earnings management in listed companies in Tehran Stock Exchange by utilizing the concepts of institutional economics, property rights institution and principal – agent problem. Therefore, the relationship between property right index and its components with earnings management was examined thorough GMM method using collected data of 94 of the listed companies in Tehran Stock Exchange during 2011-2017. According to the results, protection of property rights is significantly reduce earnings management. Furthermore, reinforcement of rule of law, political stability, corruption control, access to loan, intellectual property rights protection, patent protection and faciliating property registration process will control the earnings management.

Keywords: Earnings Management, Property Rights, institutional economics, Legal Analysis, GMM.

پژوهش‌های حسابداری مالی
سال دوازدهم، شماره یک، پیاپی (۴۳)، بهار ۱۳۹۹
تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۵/۲۸
تاریخ بازنگری: ۱۳۹۸/۱۱/۰۶ ، ۹۸/۱۱/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۰۵
صص: ۱۰۲-۸۳

تحلیل حقوقی مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از روش گشتاور تعمیم‌یافته

توحید کاظمی^{۱*}

* استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران.

t.kazemi@alzahra.ac.ir

چکیده

مدیریت سود پدیده‌ای متأثر از عوامل محیطی است که به لحاظ نظری، براساس تئوری نمایندگی، تحلیل‌پذیر است. از منظر حقوقی، مسئله نمایندگی در قالب مسئله اصیل - نماینده مطرح می‌شود که وجه اشتراک حسابداری و حقوق است. این مسئله زمینه‌ساز وقوع خطر اخلاقی است. این خطر اخلاقی در رابطه میان مدیر و سهامدار در قالب عدم تقارن اطلاعاتی مطرح می‌شود. توجه به نهاد حقوق مالکیت، یکی از روش‌های کنترل خطر اخلاقی است. پژوهش حاضر قصد دارد با بهره‌جستن از مفاهیم اقتصاد نهادگرا، نهاد حقوق مالکیت و مسئله اصیل - نماینده، تحلیل حقوقی از مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ارائه کند؛ از این‌رو رابطه میان حقوق مالکیت و اجزای آن با مدیریت سود در ۹۴ شرکت طی بازه زمانی ۱۳۹۰ - ۱۳۹۶ با استفاده از رویکرد گشتاور تعمیم‌یافته آزموده شد. براساس نتایج پژوهش، حفاظت از حقوق مالکیت با مدیریت سود رابطه منفی و معنادار دارد و با تقویت حاکمیت قانون، ثبات سیاسی، کنترل فساد، سهولت دسترسی به وام، تسهیل فرآیند ثبت مالکیت، حفاظت از مالکیت فکری و حفاظت از ثبت اختراع، انگیزه‌های فرصت‌طلبانه مدیران و مدیریت سود را کنترل می‌کند.

واژه‌های کلیدی: مدیریت سود، حقوق مالکیت، اقتصاد نهادگرا، تحلیل حقوقی، گشتاور تعمیم‌یافته

مقدمه

همچنین، گروهی از اقتصاددانان با نزدیک کردن اقتصاد به جامعه‌شناسی، معتقدند برای فهم متغیرهای اقتصادی در جامعه می‌باید نهادها و نهادمندی در آن جامعه را مطالعه کرد. نهادگرایان بر درک بهتر ویژگی‌های کلیدی انسان از جمله ادراک نفع‌طلبی شخصی و فرصت‌طلبی (مخاطرات اخلاقی، طفره رفتن از انجام تعهد و ...) تأکید می‌کنند [۱۲]. نورث نهادها را محدودیت‌های طراحی شده انسان می‌داند که تعاملات بشری را شکل می‌دهند [۹]. از منظر حقوقی نیز نهاد حقوقی آن بخش از روابط اجتماعی است که در حقوق، موضوع حکم قانونی یا قضایی قرار می‌گیرد [۳]؛ از این رو با بهره‌مندی از مفاهیم حقوقی و کارکرد نهادها در علم اقتصاد، مدیر واحد تجاری موظف است وظیفه مباشرت خود را در بستر نظام حقوقی و نهادهای موجود ایفا نماید. به بیان دیگر، کیفیت نهادهای مستقر در محیط فعالیت واحد تجاری، می‌تواند با تأثیر بر منافع، تعهدات، انگیزه‌ها و مکانیزم کنترل انگیزه‌ها، بر گرایش مدیران به مدیریت سود مؤثر باشد.

تحلیل مدیریت سود در بستر نهادهای حقوقی مستقر در محیط اقتصادی، ضمن ارائه نگاهی نو برای بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های مدیریت سود، زمینه لازم برای توسعه تعاملات علم حقوق و حسابداری را فراهم می‌کند؛ از این رو در پژوهش حاضر تلاش شده است مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از منظر حقوقی بررسی شود. گراهام [۱۶] معتقد است رابطه‌ای پیچیده میان حقوق و حسابداری برقرار است که در قالب سؤالات متنوع تبلور یافته است. با توجه به مطالب ارائه شده، پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که نهادهای حقوقی مستقر در نظام اقتصادی کشور، چه تأثیری بر

مدیریت سود پدیده‌ای متأثر از عوامل محیطی است [۳۴]. این پدیده بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر می‌گذارد [۴۴]. انگیزه‌های مدیریت سود عموماً در سه دسته انگیزه پاداش، انگیزه قرارداد و انگیزه‌های سیاسی طبقه‌بندی می‌شوند که به لحاظ نظری بر اساس تئوری نمایندگی تحلیل پذیر است. لامبرت [۳۲] معتقد است تئوری نمایندگی، امکان تجمیع مفاهیم تضاد منافع، انگیزه‌ها و مکانیزم‌های کنترلی انگیزه‌ها را در قالب مدل‌های پژوهش فراهم آورده است. با عنایت به اینکه یک واحد تجاری با سرمایه‌گذاران، اعتباردهندگان، عرضه‌کنندگان مواد اولیه، مشتریان، کارکنان، مدیران و دولت در ارتباط است [۴۰]، نحوه تعامل اجزای یادشده با واحد تجاری، در قالب قراردادهای خصوصی و قوانین موضوعه تعریف می‌شود. به بیان دیگر، مطابق مفهوم تئوری قراردادها، واحد تجاری از مجموعه‌ای از قراردادها تشکیل شده است [۴۳].

مفاد این قراردادها و قوانین موضوعه، تعهدات طرفین را تعیین می‌کنند. کاتوزیان [۱۸]، تعریف مرسوم تعهد را رابطه حقوقی می‌داند که به موجب آن، شخص می‌تواند از دیگری انجام دادن امری را بخواهد. این رابطه به اعتبار حق متعهد له، طلب و به لحاظ التزام متعهد، دین نامیده می‌شود. قانون منبع اصلی تمام تعهدات و الزامات است. او اسباب ایجاد دین را به دو گروه اعمال حقوقی و وقایع حقوقی تقسیم می‌کند: رویدادی که اثر آن به حکم قانون معین شود و اراده و انشای مرتکب سبب اصلی آن آثار نیست، و واقعه حقوقی نامیده می‌شود؛ در برابر اعمال حقوقی که زاده اراده و تراضی است [۱۹].

مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران دارند.

در ادامه، ضمن ارائه مبانی نظری و پیشینه پژوهش، فرضیه‌های پژوهش، تدوین و مطابق با روش‌های علمی آزموده می‌شوند. یافته‌های پژوهش، تفسیر و در پایان، بحث و نتیجه‌گیری می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اقتصاد نهادی نوین، کوششی برای سهم کردن تئوری نهادها در اقتصاد است [۲۱]. یکی از مفاهیم اصلی شایان توجه در اقتصاد نهادگرا، رفتار فرصت طلبانه است. در دنیای واقعی، طرفین مبادله از اطلاعات یکسانی برخوردار نبوده و وجود اطلاعات نامتقارن زمینه‌ساز بروز فرصت‌طلبی است [۲۲]. در این حالت، طرفین، منافع شخصی و بهره‌برداری از اطلاعات نامتقارن را - به ضرر دیگران - دنبال می‌کنند [۱۷]؛ در نتیجه، مبادله‌کنندگان به‌منظور جلوگیری از فرصت‌طلبی طرف مقابل، ناگزیر به صرف هزینه برای کسب اطلاعات اند که همان هزینه مبادله است؛ از این رو در نگاه نهادگرایی جدید، کلید فهم هزینه‌های مبادله، بالابودن هزینه کسب اطلاعات است که شامل هزینه‌های سنجش ارزش اقلام مبادله‌شده و هزینه‌های حمایت‌کننده حقوق و هدایت و اجرای قراردادهاست [۲۲]. نورث (۱۹۹۵)، از نهادگرایان برجسته، نهاد را اینگونه معرفی می‌کند:

نهادها قوائد بازی در جامعه‌اند. به عبارت سنجیده‌تر، قیودی وضع شده از جانب نوع بشرند که روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر را شکل می‌دهند و موجب نظام‌مند شدن انگیزه‌های نهفته در مبادلات بشر می‌شوند. او نوع رسمی نهادها (قوانینی که واضع آنها بشر است) و نوع غیررسمی نهادها (آداب و رسوم رفتاری) را به رسمیت می‌شناسد. از این

دیدگاه، نهادها ممکن است خلق شوند (مانند قانون اساسی) یا به مرور زمان شکل گیرند و مقبول واقع شوند (مانند حقوق فرعی) [۱۲].

نورث نهادها را به دو نوع نهادهای حمایت‌کننده از حقوق مالکیت و نهادهای تضمین‌کننده اجرای قراردادها تقسیم می‌کند [۹]. دمستز (۱۹۶۷) اعتقاد دارد حقوق مالکیت به افراد در شکل‌دهی انتظارات خود درباره ارتباط با دیگران کمک می‌کند و چگونگی منتفع شدن و ضرررساندن به خود یا دیگران و اصلاح و تسهیل فعالیت‌های افراد برای تعیین پرداخت‌کننده نهایی را تصریح می‌کند [۶]. تلقی دمستز از حقوق مالکیت، دارای ویژگی‌های مشترک با مسئله اصیل - نماینده و تئوری نمایندگی است. از منظر حقوقی، مسئله اصیل - نماینده، عنوانی رایج در تحلیل اقتصادی از روابط تجاری و حقوقی است. این مسئله به دشواری تنظیم و کنترل روابطی مربوط می‌شود که در آن، یک شخص به نمایندگی از شخص دیگر اقدامی را انجام می‌دهد. در اینگونه مواقع، اصیل معمولاً نمی‌تواند به‌طور مستمر یا مؤثر بر اقدامات نماینده نظارت کند؛ از این رو در پی راه‌های ایجاد انگیزه در نماینده است تا کار را همچنان در راستای منافع اصیل انجام دهد. اگر قرارداد، قوانین یا آیین‌نامه‌های حاکم بر روابط طرفین نتواند مسئله اصیل - نماینده را حل کند و نماینده انگیزه اقدام به نفع خود و به ضرر اصیل را داشته باشد، گاه گفته می‌شود که خطر اخلاقی وجود دارد [۱۱].

از منظر حسابداری مالی، اسکات [۴۱] نبود امکان نظارت بر تلاش مدیر (به‌عنوان نماینده سهامداران) در هدایت واحد تجاری را دلیل ایجاد خطر اخلاقی می‌داند. او خطر اخلاقی را نوعی عدم تقارن اطلاعاتی تعریف می‌کند. این خطر زمانی ایجاد می‌شود که یک یا چند طرف از یک معامله تجاری

از حقوق مالکیت در بررسی بُعد حقوقی مدیریت سود بهره می‌جوید.

نورث معتقد است نهادهای حمایت‌کننده از حقوق مالکیت، قوانین و مقررات حاکم در یک جامعه‌اند که از حقوق شهروندان در برابر قدرت دولت و طبقه قدرتمند جامعه، حفاظت و حمایت می‌کنند. این نهادها در مقایسه با نهادهای قراردادی به تعاملات بین سیاست‌مداران و دولت - جامعه - ارتباط دارند؛ اما نهادهای قراردادی، قوانین و مقرراتی هستند که ناظر بر قراردادهای بین افراد یک کشور همانند وام‌دهندگان و وام‌گیرندگان است [۹]. دخالت دولت در روابط حقوقی از لحاظ عقلی به دو روش دخالت پسینی و دخالت پیشینی ممکن است. گاه مقنن به دلیل اهمیت موضوع به نحو پیشینی (قبل از وقوع) در روابط حقوقی، مداخله و اصولاً انجام بعضی از اعمال را ممنوع می‌کند؛ برای مثال، اگر قانون‌گذار برای حمایت از حقوق بر آفرینش فکری، حمایت حداکثری قائل شود، این مداخله به صورت پیشینی است. قانون تجارت در راستای کارابودن شرکت و تعادل میان منافع ذی‌نفعان، قواعد زیر را تصریح می‌دارد که نمونه‌هایی از دخالت پیشینی‌اند.

۱- براساس ماده ۱۰۷ و ۱۰۸ لایحه قانونی، حق عزل و نصب مدیران برای مجمع پیش‌بینی شده است.

۲- ماده ۱۳۲ لایحه قانونی دریافت وام یا اعتبار از شرکت توسط مدیران را باطل می‌داند.

۳- مقنن برای جلوگیری از احتمال منفعت‌طلبی مدیران، در مواد ۱۲۹ تا ۱۳۱ سازوکار خاصی برای معاملات مدیران با شرکت مقرر کرده است [۱۳] که آنان را از انجام معامله با شرکت منع می‌کند.

۴- ماده ۱۳۳ نمونه‌ای از تلاش قانونی برای تقلیل مشکلات کارگزاری میان مدیران و سهامداران

(ناشی از یک قرارداد تعهدآور) می‌توانند شاهد اقدامات خود (میزان تلاش خود) در راستای ایفای تعهدات ناشی از قرارداد باشند؛ اما این امکان برای طرف دیگر فراهم نیست. حلقه اتصال این مفهوم به گزارشگری مالی، استفاده از سود خالص به عنوان مبنای ارزیابی تلاش مدیر در قرارداد پاداش و ارزیابی عملکرد واحد تجاری در قرارداد وام است. به این ترتیب، میزان سود خالص گزارش‌شده و رویه‌های حسابداری مؤثر بر آن برای مدیر اهمیت می‌یابد و براساس نظر فیلیس و همکاران [۳۹]، مدیر با توجه به اختیار در انتخاب (رویه‌های) حسابداری به مدیریت سود اقدام می‌کند.

اسکات [۴۱] معتقد است با تمسک‌جستن به مقررات و حفاظت از حقوق سرمایه‌گذاران خطر اخلاقی کنترل می‌شود. این نگاه برگرفته از مفهوم نهادگرایی است که سعی دارد با صرف هزینه‌های حمایت‌کننده حقوق و هدایت و اجرای قراردادها از فرصت‌طلبی طرف مقابل جلوگیری کند. از منظر قانون مدنی، صادقین و باقری [۱۳]، راهکار حقوقی حل تعارض منافع را شرکت و وکالت می‌دانند. در شرکت‌های مدنی تصمیم‌گیری راجع به اموال مشاع، تابع نظام اجتماعی و شرایط مقرر بین شرکا است (ماده ۵۷۶ و ۵۸۰ قانون مدنی) و رابطه حقوقی شریک مأذون در اداره مال مشاع با دیگر شریکان، تابع احکام وکیل و موکل است. به اعتقاد ایشان، راهکار اندیشه‌شده در قانون مدنی در تسریع عملیات تجاری و حمایت از حقوق موکل کارایی ندارند؛ از این رو قانون تجارت برای جلوگیری از این ناکارایی بر نظام مردم‌سالاری شرکتی تأکید دارد. با عنایت به مطالب ذکرشده و روابط تعریف‌شده میان مفاهیم اقتصاد نهادگرا، مسئله اصیل - نماینده و مدیریت سود، پژوهش حاضر از مفهوم نهادهای حمایت‌کننده

است [۱۵]. این ماده زمینه‌های قرارگرفتن مدیران در موضع رقابت با شرکت را محدود می‌کند.

۵- ماده ۱۳۴ دو نوع پرداخت (حق‌الزحمه و پاداش) را به اعضای هیئت‌مدیره پیش‌بینی کرده است [۱۵]. مقنن در این ماده، در صورت پیش‌بینی در اساسنامه به مجمع اختیار تعیین مبلغی به‌عنوان پاداش برای اعضای هیئت‌مدیره را مقرر داشته است [۱]. افزون بر این، رابطه ناشی از پذیرفتن سمت دیگری علاوه بر عضویت در هیئت‌مدیره توسط مدیر موظف، تابع مقررات حقوق کار است [۱۶]. این قوانین در زمره مقررات انگیزشی به‌منظور همسوسکردن منافع مدیران و سهامداران تلقی می‌شوند.

همچنین دخالت پسینی عبارت است از روشی که قانون‌گذار بعد از تحقق مآل، مداخله و سعی در تعدیل آن دارد [۳]. مدیران نسبت به ورود هرگونه زیان به شرکت که به‌قصور یا تقصیر آنها بازگردد، منفرداً و مشترکاً بر حسب اینکه ایراد زیان ناشی از عمل فردی یا جمعی آنان باشد، مسئولیت دارند. این نوع نگاه بر مسئولیت مدنی مدیران تأکید دارد و نمونه‌ای از دخالت پسینی مقنن هستند.

یکی از زیرساخت‌های نظام مقتدر حقوق مالکیت، محیط سیاسی - قانونی است که توانایی یک کشور در اجرای سیستم حقوق مالکیت را نشان می‌دهد و اجزای آن شامل استقلال قضایی، حاکمیت قانون، کنترل فساد و ثبات سیاسی است. استقلال قضایی، شالوده حمایت مقتدرانه نظام حقوقی از مالکیت خصوصی در جامعه را تشکیل می‌دهد [۳۰]. اصلانی و کاظمینی [۲] معتقدند حکومت قانون در یک جامعه، نظم را بین شهروندان و دستگاه‌های دولتی بر پایه قانون ایجاد می‌کند و نیز حکم‌راندن و قدرت‌طلبی دولت و دولتمردان را محدود می‌کند.

براساس تعریف اتحادیه حقوق مالکیت [۳۰]، کنترل فساد می‌تواند وسعت به‌کارگیری قدرت عمومی در کسب سود شخصی را ارزیابی کند. فساد، عاملی است که بر اعتماد مردم بر نفوذ حقوق مالکیت در جامعه تأثیر منفی می‌گذارد و با رشد اقتصاد غیررسمی، احترام عمومی به حقوق مالکیت را خدشه دار می‌سازد. علاوه بر این، ثبات سیاسی انگیزه افراد به کسب مالکیت یا مدیریت دارایی‌ها را نمایان می‌سازد. افراد در جوامع با حکومت‌های بی‌ثبات تمایل کمتری به تحصیل مالکیت دارند؛ از این رو در پژوهش حاضر، فرضیه‌های فرعی یک، دو و سه طبق رابطه (۳) و فرضیه فرعی چهار، طبق رابطه (۴) به منظور مطالعه محیط قانونی و محیط سیاسی مدیریت سود تعریف و آزمون شده‌اند.

در ادبیات حقوق مالکیت، دارایی‌ها به دو بخش ملموس و غیرملموس تقسیم می‌شوند [۱۰]. پژوهش حاضر نیز با توجه به این تقسیم‌بندی، تأثیر حفاظت از مالکیت را در دو طبقه حفاظت از مالکیت فیزیکی و مالکیت فکری بر مدیریت سود بررسی می‌کند. یک نظام حقوق مالکیت قوی، از طریق اثربخشی آن برای حفاظت از حقوق مالکیت خصوصی، اعتماد عمومی را افزایش می‌دهد. ایران‌پور [۳]، ساختار حقوق مالکیت را در سه بخش ایجاد حق مالکیت، اثرگذاری حق مالکیت و اثبات حق مالکیت تعریف می‌کند. از نگاه او، در حوزه حقوق مالکیت بیشتر به اثر مثبت توجه می‌کنند. اثر مثبت به این معنی است که حق مالکیت، حق هر نوع تصرف و بهره‌بردن از مال موضوع تملک را به مالک می‌دهد. فرضیه فرعی پنج به مطالعه این اثر در حوزه مالکیت فیزیکی می‌پردازد. او برای اثبات مالکیت، دو روش «ثبات مالکیت» و «اماره تصرف» را در نظام‌های حقوقی معرفی می‌کند. پژوهش حاضر، ضمن توجه به روش ثبت مالکیت برای اثبات مالکیت، فرضیه فرعی شش را تعریف

نسبت به نتایج، یافته‌ها و آثار فکری خود دارد. در این طبقه از مالکیت، فرضیه فرعی هشت، اثرگذاری حق مالکیت و فرضیه فرعی نه فرآیند اثبات مالکیت را بررسی می‌کند. رابطه (۶) فرضیه‌های فرعی هشت و نه را آزمون می‌کند. افزون بر این، فرضیه اصلی پژوهش به منظور ایجاد یک نگاه جامع درخصوص تأثیر نهاد حقوق مالکیت بر مدیریت سود تعریف شده است. نگاره (۱) ساختار انجام پژوهش حاضر را براساس تقسیم‌بندی یادشده ارائه می‌کند.

می‌کند. حقوق مالکیت فیزیکی با یکپارچه‌سازی تعاملات مربوط به ثبت مالکیت و اجازه دسترسی به اعتبار لازم، امکان تبدیل دارایی به سرمایه را فراهم می‌سازد [۳۰]؛ از این رو فرضیه فرعی هفت به فرضیه‌های پژوهش حاضر اضافه شد. فرضیه‌های فرعی پنج، شش و هفت طبق رابطه (۵) آزمون شده‌اند.

محمودی [۲۰] معتقد است حقوق مالکیت فکری در تحولات صنعتی و تجاری، نقش انکارناپذیر دارد. حقوق مالکیت فکری، حقوقی است که شخص

نگاره ۱. ساختار انجام پژوهش

فرضیه فرعی ۱	استقلال قضایی	محیط سیاسی - قانونی	حقوق مالکیت فیزیکی
فرضیه فرعی ۲	حاکمیت قانون		
فرضیه فرعی ۳	کنترل فساد		
فرضیه فرعی ۴	ثبات سیاسی	حقوق مالکیت فکری	
فرضیه فرعی ۵	حفاظت از مالکیت فیزیکی		
فرضیه فرعی ۶	ثبت مالکیت		
فرضیه فرعی ۷	سهولت دسترسی به وام	حقوق مالکیت فکری	
فرضیه فرعی ۸	حفاظت از حقوق مالکیت فکری		
فرضیه فرعی ۹	حفاظت از ثبت اختراع		

منبع: یافته‌های پژوهش

افزون بر این، نگاره (۲)، امتیاز و رتبه ایران در هر یک از معیارهای مطالعه‌شده پژوهش حاضر را بین ۱۲۹ کشور در سال ۲۰۱۹ ارائه می‌کند.

نگاره ۲. امتیاز و رتبه ایران در حوزه حقوق مالکیت

رتبه: ۷۹	امتیاز: ۴/۱۴۸	استقلال قضایی	محیط سیاسی - قانونی	حقوق مالکیت فیزیکی	
رتبه: ۱۰۵	امتیاز: ۳/۶۳۳	حاکمیت قانون	امتیاز: ۳/۷۱۹		
رتبه: ۱۰۹	امتیاز: ۳/۷۷۳	کنترل فساد	رتبه: ۹۹		
رتبه: ۱۰۷	امتیاز: ۳/۷۱۹	ثبات سیاسی	حقوق مالکیت فکری		
رتبه: ۹۵	امتیاز: ۴/۸۰۳	حفاظت از مالکیت فیزیکی			
رتبه: ۷۴	امتیاز: ۸/۹۷۲	ثبت مالکیت			
رتبه: ۱۱۳	امتیاز: ۳/۰۵۱	سهولت دسترسی به وام	رتبه: ۱۰۵		حقوق مالکیت فکری
رتبه: ۱۱۶	امتیاز: ۳/۶۸۲	حفاظت از حقوق مالکیت فکری			
رتبه: ۹۵	امتیاز: ۵/۱۳۳	حفاظت از ثبت اختراع	امتیاز: ۴/۴۰۸ رتبه: ۹۹		

منبع: اتحادیه حقوق مالکیت [۲۹].

با وجود پژوهش‌های گسترده با موضوع مدیریت سود، تعداد معدودی از پژوهشگران، این پدیده را از منظر حقوقی مطالعه کرده‌اند. پیرا و آلوس [۳۷] نشان دادند با وجود تصویب مقررات ۲۰۰۲/۱۶۰۶ پارلمان اروپا، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار پرتغال مشاهده شده است. پرساکیس و لاتریتیکس [۳۸] اثر حمایت از سرمایه‌گذاران را بر رابطه میان کیفیت حسابرسی و مدیریت سود در دوران بحران مالی ۲۰۰۸ بررسی کردند. براساس نتایج مطالعه ایشان، کیفیت سود در کشورهایی بیشتر است که نظام حمایتی قوی از حقوق سرمایه‌گذاران دارند. ممیش و چتناک [۳۵] نشان دادند سیستم قضایی و محیط قانونی عامل محدودکننده انگیزه مدیریت سودند. نبر و تای [۳۶] تأثیر حمایت از سرمایه‌گذاران و فرهنگ ملی را بر مدیریت سود مطالعه کردند. در پژوهش آنها رابطه منفی میان حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران و مدیریت سود تأیید شد. شن و چیچ [۴۲] معتقدند (ضمانت) اجرای قوانین با مدیریت سود ارتباط دارد. لوئز و همکاران [۳۳] بیان کردند حمایت قوی از حقوق سرمایه‌گذاران به محدودشدن توان کنترل منافع اشخاص درون‌سازمانی منجر می‌شود؛ ازاین‌رو مدیریت سود کاهش می‌یابد. بال و همکاران [۲۴] معتقدند ویژگی‌های کیفی سود حسابداری، در کشورهای دارای نظام حقوق مدنی و نظام حقوق عرفی متفاوت است.

درخصوص پژوهش‌های داخلی نیز حمیدیان و تقی‌زاده [۷] اثر تعدیلی حمایت از سرمایه‌گذاران بر رابطه میان کیفیت حسابرسی و مدیریت سود را در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران تأیید کردند. صفرزاده [۱۴] ارتباط بین حقوق

سهمداران و کیفیت سود را بررسی کرد. او برای مطالعه حقوق سهامداران از معیار تمرکز مالکیت، وجود سهامدار دارای حق کنترل بر شرکت، سهامداری یا مالکیت دولت، معامله با اشخاص وابسته و وجود دعوای قانونی علیه شرکت استفاده کرد. براساس نتایج این پژوهش، حقوق سهامداران با معیارهای پایداری سود، هموارسازی سود و محافظه کاری سود، ارتباط منفی معنادار و با معیار به‌موقع بودن سود، ارتباط مثبت معنادار داشته است؛ اما با معیارهای کیفیت اقلام تعهدی، قابلیت پیش‌بینی سود و ارتباط ارزشی سود ارتباط معناداری ندارد. افزون بر این، پژوهش جلیلی و معصوم‌پور [۴] براساس تعریف صفرزاده [۱۴] از حقوق سهامداران، وجود رابطه منفی و معنادار حقوق سهامداران و اقلام تعهدی اختیاری را تأیید کردند.

درخور ذکر است در این پژوهش‌ها معیار حقوقی برای اندازه‌گیری حقوق سهامداران ارائه نشده است. پژوهش حاضر سعی دارد با بسط متغیرهای حقوقی مؤثر بر مدیریت سود از منظر اجزای حقوق مالکیت، شناخت کاملی از رابطه عوامل حقوقی و مدیریت سود ارائه دهد.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین شاخص حقوق مالکیت و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

با توجه به طبقه‌بندی ارائه‌شده در مبانی نظری پژوهش، فرضیه‌های فرعی به شرح زیر تعریف می‌شوند.

فرضیه فرعی ۱: بین شاخص استقلال قضایی و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

شرکت‌هایی که از تاریخ ۸۳/۰۱/۰۱ عضو بورس اوراق بهادار تهران باشند، در نمونه پژوهش بررسی شده‌اند.

(ب) سال مالی شرکت‌ها منتهی به ۱۲/۲۹ هر سال باشد.

(ج) در قلمرو زمانی تحقیق، سال مالی خود را تغییر نداده و از بورس اخراج نشده باشند.

(د) اطلاعات آنها تهیه‌شدنی و در دسترس باشد.

(ه) جزء شرکت‌های واسطه مالی، سرمایه‌گذاری و بانک‌ها نباشند.

به این ترتیب، مجموعه ۹۴ شرکت و ۶۵۸ صورت مالی به روش حذفی به‌عنوان نمونه شناسایی شدند. اطلاعات مربوط به شاخص حقوق مالکیت و اجزای آن از گزارش اتحادیه حقوق مالکیت، رقابت جهانی و بانک جهانی و اطلاعات سایر متغیرها از صورت‌های مالی شرکت‌ها استخراج شد. با عنایت به اینکه مراجع مربوطه، شاخص حقوق مالکیت و اجزای آن را بر حسب تاریخ میلادی منتشر می‌کنند و سایر اطلاعات پژوهش براساس تاریخ هجری شمسی ارائه می‌شود، شاخص حقوق مالکیت و اجزای آن، مطابق با رابطه (۱) بر حسب زمان با سایر اطلاعات پژوهش هم‌مقیاس شد.

$$\text{رابطه (۱)} \quad \frac{Index_t}{4} + 3\left(\frac{Index_{t-1}}{4}\right)$$

در این رابطه $Index_t$ بیان‌کننده شاخص در سال میلادی t است.

با عنایت به اینکه شاخص مدیریت سود سال قبل، اثری مستقیم بر شاخص مدیریت سود سال جاری دارد [۲۳] و هنگام استفاده از داده‌های ترکیبی، زمانی که متغیر وابسته به صورت وقفه در طرف راست معادله ظاهر می‌شود، دیگر برآوردهای OLS کارا نیستند [۸]؛ از این رو در این پژوهش از الگوهای پویا

فرضیه فرعی ۲: بین شاخص حاکمیت قانون و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۳: بین شاخص کنترل فساد و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۴: بین شاخص ثبات سیاسی و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۵: بین شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۶: بین شاخص ثبت مالکیت و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۷: بین شاخص سهولت دسترسی به وام و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۸: بین شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه فرعی ۹: بین شاخص حفاظت از ثبت اختراع و مدیریت سود رابطه معنادار وجود دارد.

روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش حاضر، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران هستند. با عنایت به اینکه اطلاعات مربوط به شاخص حقوق مالکیت از سال ۲۰۱۱ در گزارشات اتحادیه حقوق مالکیت برای ایران منتشر شده است، قلمرو زمانی پژوهش از ۸۳/۰۱/۰۱ الی ۱۳۹۶/۱۲/۲۹ را شامل می‌شود. محدودیت‌های زیر در انتخاب نمونه آماری لحاظ شده‌اند:

الف) به پیروی از جونز [۳۱] و به منظور اطمینان از برآورد ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر شرکت در محاسبات ارقام تعهدی اختیاری، مشاهدات کمتر از ۱۴ سال حذف شده‌اند؛ بنابراین، در پژوهش حاضر،

$$LEV_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 \Delta GDP_{it}$$

در رابطه (۵)، $PrtcPhP$ بیان‌کننده شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی، $RegP$ شاخص ثبت مالکیت و $AccLon$ سهولت دسترسی به وام است. آزمون فرضیه‌های فرعی هشت و نه طبق رابطه (۶) انجام شد که در آن $PrtcIntPR$ بیان‌کننده شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری و $PtntP$ شاخص حفاظت از ثبت اختراع است.

$$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PrtcIntPR_{it} + \beta_3 PtntP_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 \Delta GDP_{it}$$

متغیرهای مطالعه‌شده در رابطه‌های یادشده به شرح زیر تعریف می‌شود:

متغیر وابسته: برای اندازه‌گیری مدیریت سود در پژوهش حاضر از اقلام تعهدی اختیاری براساس روش جونز تعدیل‌شده [۲۵] استفاده شده است که به اختصار با نماد DA نمایش داده می‌شود. در این مدل، ابتدا اقلام تعهدی کل طبق رابطه (۷) محاسبه می‌شود. در این رابطه، TA_t بیان‌کننده اقلام تعهدی کل، ΔCA_t تغییر در دارایی‌های جاری، ΔCL_t تغییر در بدهی‌های جاری، $\Delta Cash_t$ تغییر در وجوه نقد، ΔSTD_t تغییر در حصة جاری بدهی‌های بلندمدت، Dep_t هزینه استهلاک و A_{t-1} ارزش دفتری دارایی‌ها است.

$$TA_t = (\Delta CA_t - \Delta CL_t - \Delta Cash_t - \Delta STD_t - Dep_t) / (A_{t-1}) \quad (۷)$$

سپس ضرایب δ_1 و δ_2 و δ_3 با روش حداقل مربعات به‌منزله و ویژگی‌های منحصر به فرد هر شرکت به شرح رابطه (۸) تعیین می‌شوند. در این الگو ΔREV_t تغییر در درآمد عملیاتی، ΔREC_t تغییر در حساب‌های دریافتی و PPE_t اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات ناخالص شرکت است.

$$TA_t = \alpha_1 (1 / A_{t-1}) + \alpha_2 (\Delta REV_t - \Delta REC_t) + \alpha_3 (PPE_t) + \varepsilon \quad (۸)$$

و روش گشتاور تعمیم‌یافته برای بررسی فرضیه‌ها استفاده می‌شود. در روش گشتاورهای تعمیم‌یافته برای رفع همبستگی متغیر وابسته با وقفه و جمله خطا، وقفه متغیرها به‌عنوان ابزار در تخمین زن دو مرحله‌ای به کار می‌رود. روش گشتاورهای تعمیم‌یافته قبل از تخمین مدل، مشکل خودهمبستگی را برطرف می‌کنند و با فرض رفع خودهمبستگی انجام می‌شوند [۸]. با الهام از مبانی نظری و ادبیات تجربی ارائه‌شده، آزمون فرضیه اصلی در چارچوب روش گشتاور تعمیم‌یافته مطابق رابطه (۲) صورت‌بندی می‌شود.

$$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PRI_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \beta_6 \Delta GDP_{it} \quad (۲)$$

در رابطه (۲)، DA بیان‌کننده اقلام تعهدی اختیاری، PRI شاخص حقوق مالکیت، $SIZE$ اندازه شرکت، LEV اهرم مالی، ROA بازده دارایی‌ها و ΔGDP درصد رشد تولید ناخالص داخلی است. آزمون فرضیه‌های فرعی یک، دو و سه در قالب رابطه (۳) تجویع شد.

$$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 JudInd_{it} + \beta_3 RulLaw_{it} + \beta_4 CtrlCrp_{it} + \beta_5 SIZE_{it} + \beta_6 LEV_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 \Delta GDP_{it} \quad (۳)$$

در رابطه (۳)، $JudInd$ بیان‌کننده شاخص استقلال قضایی، $RulLaw$ شاخص حاکمیت قانون و $CtrlCrp$ شاخص کنترل فساد است. برای آزمون فرضیه فرعی چهار از رابطه (۴) استفاده شده است.

$$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PIS_{it} + \beta_3 \Delta GDP + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 \Delta GDP_{it} \quad (۴)$$

در رابطه (۴)، PIS_{it} بیان‌کننده ثبات سیاسی است. فرضیه‌های فرعی پنج تا هفت طبق رابطه (۵) بررسی شدند.

$$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PrtcPhP_{it} + \beta_3 RegP_{it} + \beta_4 AccLon_{it} + \beta_5 SIZE_{it} + \beta_6$$

می‌کند [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص براساس داده‌های شاخص حکمرانی جهانی بانک جهانی [۲۸] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۲/۵- تا ۲/۵ از کمترین به بیشترین تعریف شده است. این متغیر با نماد *CtrlCrp* نمایش داده می‌شود. شاخص ثبات سیاسی: این شاخص، انگیزه افراد به کسب مالکیت یا مدیریت دارایی‌ها را نمایان می‌سازد [۳۰]. اطلاعات مربوط به آن براساس داده‌های شاخص حکمرانی جهانی بانک جهانی [۲۸] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۲/۵- تا ۲/۵ از کمترین به بیشترین تعریف شده است. این متغیر با نماد *PIStb* نمایش داده می‌شود.

شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی: این شاخص نظرات متخصصان از کیفیت حفاظت نظام قضایی از مالکیت خصوصی را منعکس می‌کند [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های گزارش رقابت جهانی [۲۷] استخراج شده است. مقدار این شاخص بین ۱ تا ۷ از کمترین به بیشترین مقدار تعریف شده است. این متغیر با نماد *PrtcPhP* نمایش داده می‌شود.

شاخص ثبت مالکیت: این شاخص پیچیدگی فرآیند ثبت مالکیت را با ترکیب تعداد روز و فرآیند مورد نیاز برای ثبت مالکیت شامل انتقال مالکیت را ارزیابی می‌کند [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص براساس داده‌های شاخص حکمرانی بانک جهانی [۲۸] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۱ تا بی‌نهایت از کمترین به بیشترین تعریف شده است. هرچه این مقدار بزرگ‌تر باشد، به معنی پیچیدگی بیشتر فرآیند ثبت مالکیت است. این متغیر با نماد *RegP* نمایش داده می‌شود.

در مرحله بعد با جاگذاری ویژگی‌های خاص شرکت، ارقام تعهدی غیراختیاری طبق رابطه (۹) محاسبه می‌شود. در این رابطه NDA_t بیان‌کننده ارقام تعهدی غیراختیاری است.

$$\text{رابطه (۹)} \quad NDA_t = \alpha_1 (1 / A_{t-1}) + \alpha_2 (\Delta REV_t - \Delta REC_t) + \alpha_3 (PPE_t)$$

در نهایت ارقام تعهدی اختیاری براساس رابطه (۱۰) محاسبه می‌شود که DA_t بیان‌کننده ارقام تعهدی اختیاری است.

$$\text{رابطه (۱۰)} \quad DA_{it} = TA_{it} - NDA_{it}$$

متغیر مستقل: تعریف عملیاتی شاخص حقوق مالکیت و اجزای آن به شرح زیر ارائه شده است.

شاخص استقلال قضایی: این شاخص، آزادی نظام قضایی از نفوذ افراد، گروه‌های سیاسی و تجاری را می‌سنجد. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های گزارش رقابت جهانی [۲۷] استخراج شده است. هرچه این عدد بزرگ‌تر باشد، به معنی استقلال بیشتر قوه قضاییه است. مقدار این شاخص از ۱ تا ۷ تعریف شده است. این متغیر با نماد *JudInd* نمایش داده می‌شود.

شاخص حاکمیت قانون: شاخص مزبور کیفیت اجرای قرارداد، کیفیت حقوق مالکیت، عملکرد پلیس و دادگاه، احتمال وقوع جرم و خشونت را ارزیابی می‌کند. حاکمیت قانون، عنصر تکمیل‌کننده استقلال قضایی است [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص براساس داده‌های شاخص حکمرانی بانک جهانی [۲۸] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۲/۵- تا ۲/۵ از کمترین به بیشترین تعریف شده است. این متغیر با نماد *RulLaw* نمایش داده می‌شود.

شاخص کنترل فساد: شاخص کنترل فساد ترکیبی از چند معیار مختلف است که وسعت به‌کارگیری قدرت عمومی در کسب سود شخصی را ارزیابی

شاخص حقوق مالکیت: به منظور تجمیع کلیه شاخص‌های مرتبط با عوامل مؤثر بر حقوق مالکیت در یک شاخص مشخص اتحادیه حقوق مالکیت [۳۰]، شاخص حقوق مالکیت را ارائه می‌کند. این شاخص در بازه صفر تا ۱۰ تعریف می‌شود که مقدار ۱۰ بیان‌کننده بالاترین سطح از احترام به حقوق مالکیت است. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های اتحادیه حقوق مالکیت [۲۹] استخراج شده است. این متغیر با نماد *PRI* نمایش داده می‌شود.

متغیر کنترلی: متغیرهای کنترلی در این پژوهش عبارت‌اند از:

اندازه شرکت: براساس لگاریتم طبیعی، جمع دارایی‌ها محاسبه شده و با نماد *SIZE* نمایش داده می‌شود.

اهرم مالی: این نسبت به منظور کنترل ریسک مالی شرکت‌ها استفاده می‌شود که از تقسیم جمع بدهی‌ها بر جمع دارایی‌ها، حاصل و با نماد *LEV* نمایش داده می‌شود.

بازده دارایی‌ها: این متغیر به منظور کنترل عملکرد مدیریت شرکت بررسی می‌شود که از تقسیم سود خالص بر جمع دارایی‌های شرکت، حاصل و با نماد *ROA* نمایش داده می‌شود.

درصد رشد تولید ناخالص داخلی: این متغیر به منظور کنترل آثار فعالیت اقتصادی واقعی بر مدیریت سود، استفاده و با نماد ΔGDP نمایش داده می‌شود.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای تحقیق شامل ۱۵ متغیر در نگاره (۳) ارائه شده است.

شاخص سهولت دسترسی به وام: تسهیلات اعتباری و سهولت دسترسی به وام، یکی از ابزارهای مهم در کاهش فقر و هدایت دارایی‌ها به سمت اقتصاد رسمی است [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های گزارش رقابت جهانی [۲۷] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۱ تا ۷ تعریف شده است. هرچه این مقدار بزرگ‌تر باشد، به معنی تسهیلات بیشتر در دسترسی به وام است. این متغیر با نماد *AccLon* نمایش داده می‌شود.

شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری: حفاظت از حقوق مالکیت فکری عنصر حیاتی حفاظت از حقوق مالکیت است [۳۰]. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های گزارش رقابت جهانی [۲۷] استخراج شده است. مقدار این شاخص از ۱ تا ۷ تعریف شده است. عدد ۷ به معنی بالاترین سطح حفاظت از حقوق مالکیت فکری است. این متغیر با نماد *PrtcIntPR* نمایش داده می‌شود.

شاخص حفاظت از ثبت اختراع: این شاخص، توان قانون ثبت اختراعات کشور را براساس پنج معیار پوشش موضوعات، عضویت در معاهدات بین المللی، محدودیت در حقوق ثبت اختراع، مکانیزم اجرایی و مدت زمان حفاظت ارزیابی می‌کند [۳۰]. مقادیر این شاخص، در بازه صفر تا ۵ تعریف می‌شود و مقدار ۵ به معنی بالاترین سطح حفاظت از ثبت اختراع است. اطلاعات مربوط به این شاخص از داده‌های اتحادیه حقوق مالکیت [۲۹] استخراج شده است. این متغیر با نماد *PtmtP* نمایش داده می‌شود.

نگاره ۳. آمار توصیفی

متغیر مستقل	میانگین	میانه	بیشینه	کمینه	انحراف معیار
مدیریت سود	۰/۵۱۸۶	-۰/۰۰۶۴	۷۸/۶۱۶۷	-۲۸/۰۵۷	۴/۰۰۱۵
شاخص حقوق مالکیت	۴/۲۴۲۲	۴/۲۲۵۰	۴/۵۷۷۸	۴/۰۳۳۸	۰/۱۶۳۱
شاخص استقلال قضایی	۴/۸۲۵۳	۴/۶۲۳۸	۵/۵۵۰۰	۴/۰۷۰۸	۰/۶۱۴۱
شاخص حاکمیت قانون	۳/۱۲۴۶	۳/۱۷۹۴	۳/۲۱۲۸	۲/۹۷۳۵	۰/۰۹۱۸
شاخص ثبات سیاسی	۲/۵۲۳۱	۲/۳۲۶۳	۳/۴۹۲۳	۱/۷۸۵۰	۰/۵۸۴۰
شاخص کنترل فساد	۳/۴۹۵۳	۳/۴۷۵۰	۳/۸۳۹۵	۳/۲۰۰	۰/۲۴۱۰
شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی	۵/۵۳۸۸	۵/۴۵۰۶	۶/۳۷۵۰	۴/۷۵۳۸	۰/۶۹۵۳
شاخص ثبت مالکیت	۸/۵۶۷۸	۸/۴۲۶۹	۹/۵۵۹۵	۷/۷۲۵۰	۰/۷۴۳۵
شاخص سهولت دسترسی به وام	۱/۹۸۸۳	۲/۲۲۱۱	۳/۰۱۸۸	۰/۹۶۹۰	۰/۶۴۷۵
شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری	۳/۵۵۰۱	۳/۷۲۵۰	۳/۹۳۸۹	۲/۹۲۰۵	۰/۳۴۴۸
شاخص حفاظت از ثبت اختراع	۴/۳۷۸۴	۴/۴۹۵۶	۴/۸۳۳۰	۳/۸۰۰۰	۰/۳۹۶۶
اندازه شرکت	۱۴/۲۳۲۶	۱۴/۰۳۳۰	۱۹/۲۴۹۲	۱۰/۳۵۲۱	۱/۴۷۵۰
اهرم مالی	۰/۵۹۴۶	۰/۶۱۶۴	۱/۵۶۵۶	۰/۰۴۶۹	۰/۲۲۳۹
بازده دارایی‌ها	۰/۱۰۶۳۱۱	۰/۰۸۲۷۳	۰/۶۲۱۶۱	-۰/۴۰۰۳	۰/۱۳۵۱۲
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	۰/۰۲۲۰۵	۰/۰۲۶۴۶	۰/۱۳۳۹۶	-۰/۰۷۴۴۵	۰/۰۵۹۱۹

منبع: یافته‌های پژوهش

قبل از آزمون فرضیه‌ها، ابتدا مانایی متغیرهای استفاده‌شده در مدل‌های آماری به روش آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم‌یافته بررسی شده است. نتایج این آزمون در نگاره (۴) ارائه می‌شوند.

نگاره ۴. آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم‌یافته

متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری	متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری
مدیریت سود	۳۳۹/۷۸۳	۰/۰۰۰	شاخص سهولت دسترسی به وام	۱۱۷۵/۵۱	۰/۰۰۰
شاخص حقوق مالکیت	۷۷۴/۱۷۶	۰/۰۰۰	شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری	۳۵۱/۰۰۹	۰/۰۰۰
شاخص استقلال قضایی	۲۹۷/۰۲۲	۰/۰۰۰	شاخص حفاظت از ثبت اختراع	۳۶۳/۴۴۰	۰/۰۰۰
شاخص حاکمیت قانون	۹۲۸/۵۹۶	۰/۰۰۰	اندازه شرکت	۳۲۳/۷۳	۰/۰۰۰
شاخص ثبات سیاسی	۴/۹۶۴۰۷	۱/۰۰۰	اهرم مالی	۲۴۴/۲۷۳	۰/۰۰۰۳۶
شاخص کنترل فساد	۹۰۶/۶۶۶	۰/۰۰۰	بازده دارایی‌ها	۲۶۱/۷۲۵	۰/۰۰۰
شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی	۳۵۲/۱۸۹	۰/۰۰۰	درصد رشد تولید ناخالص داخلی	۶۰۳/۲۷۴	۰/۰۰۰
شاخص ثبت مالکیت	۲۲۶/۲۶۳	۰/۰۲۹۶			

منبع: یافته‌های پژوهش

سیاسی در سطح مانا هستند. مانایی متغیر شاخص ثبات سیاسی در سطح با استفاده از آزمون ریشه واحد

براساس نتایج، آزمون ریشه واحد دیکی فولر تعمیم‌یافته متغیرهای پژوهش به‌استثنای شاخص ثبات

برای برآورد رابطه (۴) پژوهش استفاده شده است. براساس نتایج آزمون هم‌جمعی کائو (آماره آزمون: ۲۸/۵۰۲- و سطح معناداری: ۰/۰۰) نمی‌توان رابطه بلندمدت بین متغیرها را رد کرد.

برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش گشتاور تعمیم‌یافته استفاده شده است. فرضیه اصلی، وجود رابطه معنادار بین شاخص حقوق مالکیت و مدیریت سود را بررسی می‌کند. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه در نگاره (۵) ارائه شده‌اند.

دیکی فولر تعمیم‌یافته در تفاضل مرتبه اول بررسی شد. براساس نتایج آزمون مزبور، مانایی متغیرهای مزبور (آماره آزمون: ۳۴۷/۹۷۰ و سطح معناداری: ۰/۰۰) در تفاضل مرتبه اول تأیید شد. با استفاده از نتایج به‌دست‌آمده از آزمون مانایی متغیرها، به دلیل اینکه استفاده از تفاضل مرتبه اول متغیرها موجب از دست رفتن اطلاعات بلندمدت آنها می‌شود، لازم است با استفاده از آزمون هم‌جمعی از وجود داشتن یا نداشتن روابط بلندمدت در این متغیرها اطمینان حاصل کرد. برای این منظور، از آزمون هم‌جمعی کائو

نگاره ۵. نتایج آزمون فرضیه اصلی

$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PRI_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \beta_6 \Delta GDP_{it}$					
متغیرها	ضرایب	خطای معیار	آماره t	احتمال	
متغیر تأخیری مدیریت سود	-۰/۰۸۶۹۱۷	۰/۰۱۶۰۶۹	-۵/۴۰۹۰۶۵	۰/۰۰۰	
شاخص حقوق مالکیت	-۶/۵۰۹۱۹۵	۱/۱۷۴۵۴۹	-۵/۵۴۱۸۶۶	۰/۰۰۰	
اندازه شرکت	۹/۸۴۴۸۲۳	۲/۳۲۴۰۴۵	۴/۲۳۶۰۷۳	۰/۰۰۰	
اهرم مالی	۲۳/۸۳۴۷۳	۵/۶۹۲۷۰۸	۴/۱۸۶۸۸۸	۰/۰۰۰	
بازده دارایی‌ها	۲۲/۲۶۹۲۰	۵/۶۱۷۶۶۸	۳/۹۶۴۱۳۷	۰/۰۰۰۱	
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	-۶/۷۹۷۴۹۸	۱/۷۳۶۶۴۲	-۳/۹۱۴۱۶۱	۰/۰۰۰۱	
آماره L	رتبه ابزاری	۲۰	آزمون سارگان	۰/۲۳۷۶	
نتایج آزمون آرلانو باند	احتمال AR(1)	۰/۰۰۹۴	احتمال AR(2)	۰/۰۶۳۳	

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج این آزمون مؤید رابطه معنادار متغیر تأخیری مدیریت سود و مدیریت سود سال جاری است. بررسی اثر متغیرهای رابطه (۲) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص حقوق مالکیت و درصد رشد تولید ناخالص داخلی در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارند. به عبارت دیگر، با تقویت شاخص حقوق مالکیت و رشد تولید ناخالص ملی، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. در سطح اطمینان نودوپنج درصد، متغیرهای اندازه شرکت،

اهرم مالی و بازده دارایی‌ها با مدیریت سود رابطه معنادار مثبت دارند. به دیگر سخن، مدیریت سود در شرکت‌های بزرگ‌تر بیشتر اتفاق می‌افتد و هرچه سهم بدهی‌ها در تأمین منابع واحد تجاری بیشتر باشد، مدیریت سود افزایش می‌یابد. افزون بر این، با افزایش بازده دارایی‌ها، مدیریت سود افزایش می‌یابد. نتایج آزمون آرلانو باند نشان می‌دهند خودرگرسیون بین جملات اخلاص، از مرتبه یک بوده و از مرتبه دو نیست؛ بنابراین، تخمین‌زن‌ها در الگوی دو سازگارند. آماره آزمون سارگان حکایت از اعتبار متغیرهای

نتایج این آزمون مؤید رابطه معنادار متغیر تأخیری مدیریت سود و مدیریت سود سال جاری است. بررسی اثر متغیرهای رابطه (۲) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص حقوق مالکیت و درصد رشد تولید ناخالص داخلی در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارند. به عبارت دیگر، با تقویت شاخص حقوق مالکیت و رشد تولید ناخالص ملی، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. در سطح اطمینان نودوپنج درصد، متغیرهای اندازه شرکت،

حاکمیت قانون، شاخص کنترل فساد و مدیریت سود را بررسی می‌کنند. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه‌ها - که مربوط به محیط قانونی می‌شوند - در قالب رابطه (۳) در نگاره (۶) ارائه شده‌اند.

ابزاری دارد؛ بنابراین، هیچ‌گونه همبستگی معناداری بین اجزای خطا و ابزار استفاده‌شده وجود ندارد. براساس نتایج حاصل از تخمین رابطه (۲)، فرضیه اصلی پژوهش رد نمی‌شود.

فرضیه‌های فرعی یک، دو و سه به ترتیب وجود رابطه معنادار بین شاخص استقلال قضایی، شاخص

نگاره ۶. نتایج آزمون فرضیه فرعی یک، دو و سه

$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PISTb_{it} + \beta_3 \Delta GDP + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 \Delta GDP_{it}$				
متغیرها	ضرایب	خطای معیار	آماره t	احتمال
متغیر تأخیری مدیریت سود	-۰/۰۶۷۲۷۰	۰/۰۲۰۳۱۰	-۳/۳۱۲۰۹۹	۰/۰۰۱۰
شاخص استقلال قضایی	۷/۰۹۳۱۰۲	۱/۵۱۱۱۵۷	۴/۶۹۳۸۲۲	۰/۰۰۰
شاخص حاکمیت قانون	-۳۱/۷۷۷۷۳	۶/۰۵۷۶۷۱	-۵/۲۴۵۸۶۶	۰/۰۰۰
شاخص کنترل فساد	-۱۷/۴۰۷۹۹	۵/۸۷۷۴۷۹	-۲/۹۶۱۸۱۲	۰/۰۰۳۲
اندازه شرکت	۵۹/۶۰۵۱۱	۱۱/۶۶۹۱۲	۵/۱۰۷۹۳۷	۰/۰۰۰
اهرم مالی	۲۶/۸۸۴۱۹	۱۰/۴۸۵۷۲	۲/۵۶۳۸۸۷	۰/۰۱۰۷
بازده دارایی‌ها	۴/۱۴۴۰۲۳	۸/۶۵۸۵۱۸	۰/۴۷۸۶۰۶	۰/۶۳۲۴
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	-۳/۶۵۶۶۷۸	۵/۵۰۳۰۰۷	-۰/۶۶۴۴۸۷	۰/۵۰۶۷
آماره J	۸/۹۹۲۱۶۳	رتبه ابزاری	آزمون سارگان	۰/۷۰۳۶۰۰
نتایج آزمون آرانو باند	احتمال (1) AR	۰/۰۰۸۶	احتمال (2) AR	۰/۰۵۶۹

منبع: یافته‌های پژوهش

عملکرد دست‌اندرکاران و مقامات ذی‌ربط، این مقررات ناقص را بی‌اثر کرده و استقلال قضایی را در نظام حقوقی ایران، در هاله‌ای از ابهام قرار داده است. این ابهام، بستر نفوذ صاحبان قدرت را در نظام قضایی فراهم می‌کند و می‌تواند فرصت اغماض به واسطه آراستن صورت‌های مالی را فراهم آورد. نتایج آزمون آرانو باند نشان می‌دهند تخمین‌زن‌ها در رابطه (۳) سازگارند. آماره آزمون سارگان، حکایت از اعتبار متغیرهای ابزاری دارد. براساس نتایج حاصل از تخمین رابطه (۳)، فرضیه‌های فرعی یک، دو و سه پژوهش رد نمی‌شوند.

فرضیه فرعی چهار، وجود رابطه معنادار بین شاخص ثبات سیاسی و مدیریت سود را بررسی

نتایج این آزمون مؤید رابطه متغیر تأخیری مدیریت سود و مدیریت سود سال جاری است. بررسی اثر متغیرهای رابطه (۳) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص حاکمیت قانون و شاخص کنترل فساد در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارند. به عبارت دیگر، با تقویت حاکمیت قانون و شاخص کنترل فساد، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. در سطح اطمینان نودوپنج درصد، شاخص استقلال قضایی و مدیریت سود رابطه مثبت و معنادار دارد. حبیب‌زاده، کرامت و شهبازی‌نیا [۵] معتقدند مقررات وضع‌شده در راستای استقلال قضایی از جامعیت و مانعیت لازم برخوردار نیست و

شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. نتایج آزمون آرلانو باند نشان می‌دهند تخمین‌زن‌ها در رابطه (۴) سازگارند. آماره آزمون سارگان، حکایت از اعتبار متغیرهای ابزاری دارد. براساس نتایج حاصل از تخمین رابطه (۴)، فرضیه فرعی چهارم پژوهش رد نمی‌شود.

می‌کند. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه، به محیط سیاسی مربوط می‌شوند و در قالب رابطه (۴) در نگاره (۷) ارائه شده‌اند. بررسی اثر متغیرهای رابطه (۴) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص ثبات سیاسی در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارد. به عبارت دیگر، اگر ثبات سیاسی افزایش یابد، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته

نگاره ۷. نتایج آزمون فرضیه فرعی چهارم

$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PISTb_{it} + \beta_3 \Delta GDP + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 \Delta GDP_{it}$					
متغیرها	ضرایب	خطای معیار	آماره t	احتمال	
متغیر تأخیری مدیریت سود	۰/۰۵۶۴۸۱	۰/۰۱۴۱۸۴	۳/۹۸۱۹۷۷	۰/۰۰۰۱	
شاخص ثبات سیاسی	-۰/۴۴۲۲۵۱	۰/۸۵۰۲۶۹	-۶/۴۰۰۶۲۵	۰/۰۰۰	
اندازه شرکت	۹/۰۵۸۹۸۶	۲/۰۳۹۱۴۱	۴/۴۴۲۵۵۰	۰/۰۰۰	
اهرم مالی	-۰/۰۸۱۶۴۰	۱/۵۱۶۵۰۰	-۰/۰۵۳۸۳۵	۰/۹۵۷۱	
بازده دارایی‌ها	۴/۹۵۸۷۸۱	۳/۴۶۷۱۶۴	۱/۴۳۰۲۱۲	۰/۱۵۳۳	
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	۳۶/۰۶۵۲۰	۵/۰۵۶۷۲۱	۷/۱۳۲۱۳۲	۰/۰۰۰	
آماره J	۳/۱۸۲۸۷۶	۱۶	آزمون سارگان	۰/۴۹۷۳۹۱۷	
نتایج آزمون آرلانو باند	احتمال AR(1)	۰/۰۰۰	احتمال AR(2)	۰/۱۰۳۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

مالکیت، شاخص سهولت دسترسی به وام و مدیریت سود را بررسی می‌کنند.

نتایج آزمون فرضیه‌های فرعی پنج، شش و هفت در نگاره (۸) ارائه شده‌اند که رابطه معنادار بین شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی، شاخص ثبت

نگاره ۸. نتایج آزمون فرضیه فرعی پنج، شش و هفت

$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PrtcPhP_{it} + \beta_3 RegP_{it} + \beta_4 AccLon_{it} + \beta_5 SIZE_{it} + \beta_6 LEV_{it} + \beta_7 ROA_{it} + \beta_8 \Delta GDP_{it}$					
متغیرها	ضرایب	خطای معیار	آماره t	احتمال	
متغیر تأخیری مدیریت سود	۰/۰۸۳۰۵۵	۰/۰۳۰۶۶۳	۲/۷۰۸۶۳۰	۰/۰۰۷۰	
شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی	۹/۷۳۳۲۴۶	۲/۴۵۰۷۵۱	۳/۹۷۱۵۳۶	۰/۰۰۰۱	
شاخص ثبت مالکیت	۸/۷۸۰۹۷۴	۲/۶۱۷۱۰۰	۳/۳۵۵۲۳۰	۰/۰۰۰۹	
شاخص سهولت دسترسی به وام	-۵/۹۵۴۹۱۵	۱/۲۳۲۱۹۶	-۴/۸۳۲۷۶۸	۰/۰۰۰	
اندازه شرکت	۳۱/۸۲۶۵۳	۱۱/۶۳۰۵۲	۲/۷۳۶۴۶۶	۰/۰۰۶۴	
اهرم مالی	۵۲/۴۰۸۰۸	۱۰/۱۸۷۴۸	۵/۱۴۴۳۶۴	۰/۰۰۰	
بازده دارایی‌ها	۴۶/۱۱۰۸۶	۱۴/۶۱۵۲۶	۳/۱۵۴۹۸۱	۰/۰۰۱۷	
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	-۱۵/۴۸۷۴۰	۸/۸۱۴۰۱۶	-۱/۷۵۷۱۳۳	۰/۰۷۹۶	
آماره J	۴/۲۹۳۳۲۶	۱۶	آزمون سارگان	۰/۵۲۰۶۸۹	
نتایج آزمون آرلانو باند	احتمال AR(1)	۰/۰۰۰۳	احتمال AR(2)	۰/۰۶۲۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

مدیریت سود اقدام می‌کنند و با بهره‌مندی از ابهام موجود در استقلال قضایی (براساس نتایج آزمون فرضیه فرعی یک) از ایجاد هزینه‌های سیاسی مازاد پیشگیری می‌کنند.

افزون بر این، با پیچیده‌تر شدن فرآیند ثبت مالکیت، تمایل به مدیریت سود افزایش می‌یابد. نتایج آزمون آرلانو باند نشان می‌دهند تخمین‌زن‌ها در رابطه (۵) سازگارند. آماره آزمون سارگان، حکایت از اعتبار متغیرهای ابزاری دارد. براساس نتایج حاصل از تخمین رابطه (۵)، فرضیه‌های فرعی پنج، شش و هفت پژوهش رد نمی‌شود.

برای آزمون فرضیه فرعی هشت و نه از رابطه (۶) استفاده شده است. این فرضیه‌ها به ترتیب وجود رابطه معنادار بین شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری، شاخص حفاظت از ثبت اختراع و مدیریت سود را بررسی می‌کند. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه‌ها در نگاره (۹) ارائه شده‌اند که مربوط به حقوق مالکیت فکری‌اند.

بررسی اثر متغیرهای رابطه (۵) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص سهولت دسترسی به وام در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارد. به عبارت دیگر، هرچه امکان دسترسی به وام تسهیل شود، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. در سطح اطمینان نودوپنج درصد، شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی، شاخص ثبت مالکیت، اندازه شرکت، اهرم مالی و بازده دارایی‌ها با مدیریت سود رابطه معنادار مثبت دارند. به دیگر سخن، مدیریت سود با تقویت شاخص حفاظت از مالکیت فیزیکی افزایش می‌یابد. حقوق مالکیت فیزیکی با یکپارچه‌سازی تعاملات مربوط به ثبت مالکیت و اجازه دسترسی به اعتبار لازم، امکان تبدیل دارایی به سرمایه را فراهم می‌سازد. با تسهیل شرایط اخذ وام، انگیزه ناشی از قرارداد وام برای مدیریت سود کاهش می‌یابد؛ بنابراین، مدیران شرکت‌های بزرگ به‌عنوان صاحبان قدرت به‌منظور کسب پاداش بیشتر به

نگاره شماره ۹. نتایج آزمون فرضیه فرعی هشت و نه

$DA_{it} = \beta_1 DA_{it-1} + \beta_2 PrtclntPR_{it} + \beta_3 PtntP_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 \Delta GDP_{it}$					
متغیرها	ضرایب	خطای معیار	آماره t	احتمال	
متغیر تأخیری مدیریت سود	-۰/۰۶۶۴۲۲	۰/۰۳۱۱۴۱	-۲/۱۳۲۸۹۹	۰/۰۳۳۵	
شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری	-۴/۴۱۸۵۸۹	۱/۹۸۹۰۷۵	-۲/۲۲۱۴۲۹	۰/۰۲۶۸	
شاخص حفاظت از ثبت اختراع	-۲۶/۲۶۲۵۹۳۲	۱۲/۲۵۴۳۴	-۲/۱۴۲۸۵۹	۰/۰۳۲۶	
اندازه شرکت	۲۵/۶۵۰۵۷	۷/۶۱۲۲۱۶	۳/۳۶۹۶۵۹	۰/۰۰۰۸	
اهرم مالی	۲۲/۳۳۱۱۷	۱۱/۳۲۴۳۷	۱/۹۷۱۹۵۸	۰/۰۴۹۲	
بازده دارایی‌ها	۱۶/۱۶۳۴۹	۱۰/۹۰۸۵۴	۱/۴۸۱۷۲۸	۰/۱۳۹۱	
درصد رشد تولید ناخالص داخلی	۵۴/۵۹۲۹۰	۲۶/۷۶۶۷۴	۲/۰۳۹۵۸۰	۰/۰۴۲۰	
آماره J	۵/۸۲۸۱۸۵	رتبه ابزاری	آزمون سارگان	۰/۶۶۶۴۷۰۷۵	۱۵
نتایج آزمون آرلانو باند	احتمال (AR(1))	۰/۰۰۳۴	احتمال (AR(2))	۰/۲۲۳۱	

منبع: یافته‌های پژوهش

فکری و شاخص حفاظت از ثبت اختراع در سطح معناداری پنج درصد با مدیریت سود رابطه منفی دارد.

بررسی اثر متغیرهای رابطه (۶) بر مدیریت سود نشان می‌دهد شاخص حفاظت از حقوق مالکیت

به عبارت دیگر، با تقویت شاخص حفاظت از حقوق مالکیت فکری و شاخص حفاظت از ثبت اختراع، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. نتایج آزمون آرلانو باند، حاکی از سازگاری تخمین‌زن‌ها در رابطه (۶) است. آماره آزمون سارگان، اعتبار متغیرهای ابزاری را تأیید می‌کند. براساس نتایج حاصل از تخمین الگوی شماره شش، فرضیه‌های هشت و نه پژوهش رد نمی‌شوند.

نتیجه‌گیری

مدیریت سود، رفتاری فرصت‌طلبانه در گزارشگری مالی است که از مسئله اصیل - نماینده نشأت می‌گیرد. مسئله اصیل - نماینده عنوانی رایج در تحلیل اقتصادی از روابط تجاری و حقوقی است. این مسئله به دشواری تنظیم و کنترل روابطی مربوط می‌شود که در آن یک طرف بناست از طرف دیگری عمل کند. یکی از عوامل مؤثر بر تنظیم این روابط، حفاظت از حقوق مالکیت در ساختار سیاسی و قانونی یک کشور است. فرضیه اصلی پژوهش حاضر، تأثیر حقوق مالکیت را بر مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی کرده است. براساس یافته‌های پژوهش، حقوق مالکیت با مدیریت سود رابطه منفی و معنادار دارد. به عبارت دیگر، با تقویت حقوق مالکیت، مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کاهش می‌یابد. این نتیجه نشان‌دهنده اثر کنترلی و محدودکننده حقوق مالکیت بر مدیریت سود است و با نتایج پرساکیس و لاتریتیکس [۳۸]، نبر و تای [۳۶] و لوئز و همکاران [۳۳] همسو است.

آزمون فرضیه‌های فرعی پژوهش نشان می‌دهد حاکمیت قانون، ثبات سیاسی، کنترل فساد، سهولت دسترسی به وام، حفاظت از مالکیت فکری و حفاظت از ثبت اختراع با مدیریت سود رابطه منفی و معنادار دارند. به عبارت دیگر، با تقویت هر یک از شاخص‌های یادشده انگیزه‌های فرصت‌طلبانه مدیران محدود می‌شوند. رابطه منفی حاکمیت قانون و مدیریت سود هم‌راستا با نتایج پژوهش شن و چیچ [۴۳] است. افزون بر این، استقلال قضایی، حفاظت از مالکیت فیزیکی و ثبت مالکیت رابطه مثبت و معنادار با مدیریت سود دارند. مقنن می‌تواند با تسهیل فرآیند ثبت مالکیت، انگیزه مدیریت سود را محدود کند. به نظر می‌رسد ابهام در استقلال قضایی در کشور بستر نفوذ اصحاب قدرت در نظام قضایی را با هدف کاهش هزینه‌های سیاسی فراهم می‌کند و با وجود حفاظت از حقوق مالکیت فیزیکی، انگیزه مدیران به کسب پاداش افزایش می‌یابد. نتایج پژوهش حاضر نشان‌دهنده رابطه متغیرهای حقوقی با مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار ضمن اصلاح قوانین موضوعه و قانون تجارت، زمینه تقویت ابزارهای قانونی حمایت از حقوق مالکیت را فراهم آورد. در این خصوص توجه ویژه به تقویت حاکمیت قانون، کنترل فساد، تسهیل فرآیند ثبت مالکیت، حفاظت از مالکیت فکری و حفاظت از ثبت اختراع در کنترل مدیریت سود مؤثرند.

علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود به‌منظور کنترل مدیریت سود، دولت با تبیین ابزارهای سیاسی مناسب بستر تقویت هرچه بیشتر ثبات سیاسی در کشور را فراهم آورد. اصلاح نظام بانکی و طراحی ابزارهای تأمین مالی آسان در بازار سرمایه نیز موجبات سهولت دسترسی به وام را برای بنگاه‌های اقتصادی فراهم

۷. حمیدیان، محسن و نفیسه تقی‌زاده. (۱۳۹۷). کیفیت حسابرسی، حمایت از سرمایه‌گذاران و مدیریت سود در دوران بحران مالی. *دانش حسابرسی*، دوره ۱۸، شماره ۷۱، صص ۱۲۹-۱۴۸.
۸. خدادادی، ولی، فرازمنند، حسن و سکینه شیبه. (۱۳۹۲). بررسی مدل ارزش‌گذاری مبتنی بر سودهای غیرعادی (اولسن) از منظر اقتصاد کلان با استفاده از روش GMM. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، دوره ۵، شماره ۳، صص ۴۱-۵۸.
۹. دادگر، یداله و محمد ندیری. (۱۳۹۳). تأثیر نهادهای حقوق مالکیت و نهادهای قراردادی بر رشد اقتصادی با تأکید بر ایران. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، دوره ۲، شماره ۷، صص ۲۰-۱.
۱۰. دادگر، یداله. (۱۳۹۰). *درآمدی بر تحلیل اقتصادی حقوق*، تهران: پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس و نور علم.
۱۱. راسخ، محمد. (۱۳۹۳). *فرهنگ نظریه حقوقی*، تهران: نشر نی.
۱۲. رضانی باصری، عباس و اصغر میرفردی. (۱۳۹۳). تبیین نهادگرایی و گرایش آن به توسعه. *مجله اقتصادی*، دوره ۱۴، شماره‌های ۳ و ۴، صص ۱۳۸-۱۲۱.
۱۳. صادقیان ندوشن، مهرداد و محمود باقری. (۱۳۹۵). تعارض منافع ذی‌نفعان شرکت‌ها و راهکارهای حل آن. *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۲۰، شماره ۳، صص ۱۳۶-۱۶۳.
۱۴. صفرزاده، محمدحسین. (۱۳۹۳). تأثیر رعایت حقوق سهامداران بر کیفیت سود. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۷۲-۱۴۷.
۱۵. طوسی، عباس. (۱۳۹۳). *تحلیل اقتصادی حقوق شرکت‌ها*، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۱۶. فرحناکیان، فرشید. (۱۳۸۸). *قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی*، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- می‌آورد و به این ترتیب، رفتار فرصت‌طلبانه مدیران و انگیزه مدیریت سود محدود می‌شود. تنظیم مقررات جامع و نظارت بر عملکرد مقامات قضایی نفوذ صاحبان قدرت در نظام قضایی را محدود می‌کند و هزینه سیاسی مدیریت سود را به‌عنوان ابزار محدودکننده انگیزه پاداش افزایش می‌دهد. سرمایه‌گذاران نیز می‌توانند با سرمایه‌گذاری در شرکت‌های دانش‌بنیان و بازار دارایی‌های فکری آثار منفی مدیریت سود را کنترل کنند.

منابع

۱. اسکینی، ربیعا. (۱۳۹۳). *حقوق تجارت شرکت‌های تجاری*، تهران: سمت.
۲. اصلانی، فیروز و سید محمدحسین کاظمینی. (۱۳۹۰). مفهوم حاکمیت قانون و برداشت از آن با تأکید بر قانون اساسی ج. ا. ا. *مطالعات انقلاب اسلامی*، دوره ۸، شماره ۲۶، صص ۲۴۷-۲۷۴.
۳. ایران‌پور، فرهاد. (۱۳۹۸). *مبانی و کاربرد تحلیل اقتصادی در حقوق خصوصی*، تهران: انتشارات دنیای اقتصاد.
۴. جلیلی، صابر و یلدا معصوم‌پور. (۱۳۹۷). اثر حقوق سهامداران و مالکیت درونی بر مدیریت سود. *تحقیقات حسابداری و حسابرسی*، دوره ۱۰، شماره ۳۷، صص ۱۸۰-۱۶۳.
۵. حبیب‌زاده، محمدجعفر، کرامت، قاسم و شهبازی‌نیا، مرتضی. (۱۳۸۹). استقلال قضایی در نظام حقوقی ایران با مطالعه تطبیقی. *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، دوره ۱۴، شماره ۴، صص ۵۳-۲۳.
۶. حسینی، محمدرضا و عبدالمجید محمدی نجف‌آبادی. (۱۳۹۲). تأثیر حقوق مالکیت در رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه (زمینه‌ها و موانع). *فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه*، دوره ۱۸، شماره ۲، صص ۱۸۴-۱۶۳.

۱۷. قودجانی، اصلان. (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر اقتصاد نهادگرا*، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۸. کاتوزیان، ناصر. (۱۳۹۵). *اعمال حقوقی: قرارداد - ایقاع*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۱۹. کاتوزیان، ناصر. (۱۳۹۵). *وقایع حقوقی: مسئولیت مدنی*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۲۰. محمودی، اصغر. (۱۳۹۱). ماهیت حقوق مالکیت فکری و جایگاه آنها در حقوق اموال. *دوفصلنامه علمی پژوهشی دانش حقوق مدنی*، دوره ۱، شماره ۲، صص ۹۴-۱۰۷.
۲۱. مؤمنی، فرشاد. (۱۳۸۵). *اقتصاد نهادی نوین و توسعه اقتصاد سیاسی تحول همه‌جانبه*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۰۳-۹۲.
۲۲. نایب، سعید. (۱۳۹۵). ویژگی‌های تبیین در دستگاه نظری نهادگرایی جدید. *اقتصاد تطبیقی*، دوره ۳، شماره ۱، صص ۹۱-۶۹.
۲۳. یعقوب‌نژاد، احمد، بنی‌مهد، بهمن و اعظم شکری. (۱۳۹۱). ارائه الگو برای اندازه‌گیری مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری مدیریت*، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱-۱۶.
24. Ball, R., Kothari, S. P., & Robin, A. (2000). The effect of international institutional factors on properties of accounting earnings. *Journal of accounting and economics*, 29(1), 1-51.
25. Dechow, P. M., Sloan, R. G., & Sweeney, A. P. (1995). Detecting earnings management. *Accounting review*, 193-225.
26. Graham, W. J. (1938). Law and Accounting. *NORTH CAROLINA LAW REVIEW*, 1 (17), 19-30.
27. <http://reports.weforum.org> .
28. <https://data.worldbank.org/country>.
29. <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/compare/country?id=41>.
30. <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/full-report>.
31. Jones, J. J. (1991). Earnings management during import relief investigations. *Journal of accounting research*, 29(2), 193-228.
32. Lambert, R. A. (2001). Contracting theory and accounting. *Journal of accounting and economics*, 32(1-3), 3-87.
33. Leuz, C., Nanda, D., & Wysocki, P. D. (2003). Earnings management and investor protection: an international comparison. *Journal of financial economics*, 69(3), 505-527.
34. Litt, B., Sharma, D., & Sharma, V. (2014). Environmental initiatives and earnings management. *Managerial Auditing Journal*.
35. Memis, M. U., & Cetenak, E. H. (2012). Earnings management, audit quality and legal environment: An international comparison. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(4), 460-469.
36. Nabar, S., & Boonlert-U-Thai, K. K. (2007). Earnings management, investor protection, and national culture. *Journal of International Accounting Research*, 6(2), 35-54.
37. Pereira, A., & Alves, M. D. C. G. (2017). Earnings management and European Regulation 1606/2002: Evidence from non-financial Portuguese companies listed in Euronext. *Revista de Contabilidade*, 20(2), 107-117.
38. Persakis, A., & Iatridis, G. E. (2016). Audit quality, investor protection and earnings management during the financial crisis of 2008: An international perspective. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 41, 73-101.
39. Phillips, J., Pincus, M., & Rego, S. O. (2003). Earnings management: New evidence based on deferred tax expense. *The Accounting Review*, 78(2), 491-521.
40. Romney, M. B., & Steinbart, P. J. (2011). *Accounting information systems*. Prentice Hall Press.
41. Scott, W. R., & O'Brien, P. C. (2003). *Financial accounting theory* (Vol. 3). Toronto: Prentice Hall.
42. Shen, C. H., & Chih, H. L. (2005). Investor protection, prospect theory, and earnings management: An international comparison of the banking industry. *Journal of Banking & Finance*, 29(10), 2675-2697.
43. Sunder, S., & Cyert, R. M. (1997). *Theory of accounting and control*. South-Western College.
44. Tariverdi, Y., Moradzadehfard, M., & Rostami, M. (2012). The effect of earnings management on the quality of financial reporting. *African Journal of Business Management*, 6(12), 4603-4611.